

Diakonija un sabiedrība – pravietiskā diakonija

1. Ievads

Pravietiskā diakonija apzīmē to diakonijas darbību, kas ir saistīta ar jautājumu, kāpēc ir nabadzība, ciešanas, netaisnība. Tā ir lieta, ko baznīcā bieži aizmirst, ka nepietiek ar to, ka palīdzam atsevišķiem trūkcietējiem, bet ka ir nepieciešamas daudz plašākas pārmaiņas politikā un sabiedrībā, lai diakonijas darbs nebūtu tikai piliens jūrā.

Vecajā Derībā Dievs sūtīja praviešus, lai pārtrauktu valdnieku augstprātību. Pravieši Dieva vārdā gāja pie ķēniņa un izteica viņam brīdinājumu vai arī gatavu Dieva spriedumu. Viņi to darīja, nerēķinoties ar sekām, un bija gatavi, ka viņiem, savu vārdu dēļ, nāksies ciest. Kamēr valdnieki lepojās ar savu bagātību un sasniegumiem, tie aizmirsā rūpēties par nabagiem, vairoja savu bagātību uz viņu rēķina, krāpa viņus un aplika ar netaisniem nodokļiem, lai varētu celt savus grandiozos būvobjektus kā pilis, templi u.c. Savā pašapmierinātībā tie bija aizmirsuši Dieva aicinājumu rīkoties taisnīgi. Valdniekiem bija savi pravieši, kas runāja to, ko tie vēlējās dzirdēt. Baznīcai vienmēr ir bijis kārdinājums uzņemties galma pravieša lomu, kas atbalsta valdnieku rīcību, jo tas liekas izdevīgāk.

(sk. Pfrimmer, D., Ten Propositions for the Discussion of Diakonia: A Listener's Response, The Lutheran World Federation: "Prophetic Diakonia—For the Healing of the World", Johannesburg, South Africa, 2002, 57.lpp.)

Ja lasa Bībeles pravietiskos tekstus, krīt acīs, ka tie ir cieši saistīti ar cerībām, ka Dievs sūtīs mesiju (Kristu), kas palīdzēs nabagiem un trūkcietējiem. Pats Jēzus vairākkārt uz šīm vietām atsaucās, piem. Lk. 4,17-21:

Viņam pasniedza pravieša Jesajas grāmatu. Grāmatu atverot, Viņam gadījās tā vieta, kur bija rakstīts: "Tā Kunga Gars ir uz Manis, jo Viņš Mani svaidījis sludināt prieka vēsti nabagiem, pasludināt atsvabināšanu cietumniekiem un akliem gaismu, satriektos palaist vaļā un pasludināt mūsu Kunga žēlastības gadu." Un, grāmatu aizvēris, Viņš to atdeva sulainim un apsēdās. Un visi, kas bija sinagogā, vērsa savus skatus uz Viņu. Un Viņš iesāka uz tiem runāt: "Šodien šis jūsu ausīm dzirdētais raksts ir piepildīts."

Jēzus vārdi ir virzīti uz nākotni, gaidot atjaunotu Dieva valstību, kas jau tagad sāk realizēties. (sk. Prof. Dr. Hanneliese Steichele, Das Prophetische im Diakonischen, Juli 2010 - http://www.diakoniat.de/index.php?option=com_content&view=article&id=75:das-prophetische-im-diaconischen-&catid=48:archiv&Itemid=37)

Varētu teikt, ka mūsdienās pravietiskai diakonijai ir trīs dimensijas:

1. tai ir politiskā dimensija, kritizējot sociālo netaisnību un struktūras, kas apspiež cilvēkus;
2. tā kritizē sabiedrības, tai skaitā reliģiskas, vērtības, kas cilvēku degradē un to uzskata vienīgi par līdzekli savas varas vai mantas vairošanai;
3. tā iestājās par visu radību, ka pastāvošie resursi tiek lietoti atbildīgi, lai arī nākamās paaudzes tos varēs lietot.

(The Lutheran World Federation: "Prophetic Diakonia—For the Healing of the World", Johannesburg, South Africa, 2002, 14.lpp.)

Tomēr pravietiskā diakonija neaprobežojas tikai ar kritiku. Tai ir arī uzdevums izveidot alternatīvas valdošiem sabiedrības modeļiem, lai ar praktiskiem piemēriem parādītu, kā var sadzīvot un saimniekot taisnīgāk, atbalstot tos, kas ir grūtībās.

2. Iebildumi pret pravietisko diakoniju

Tam, ka pravietiskā diakonija pie mums nav pārāk populāra, ir vairāki iemesli. Pirmkārt jau tas ir saistīts ar padomju laika mantojuma, kas lielā mēra joprojām ietekmē mūsu domāšanu. Cita lieta ir, kā mēs lasām Bībeli. Es minēšu vienu piemēru. Mk. ev. 8,34-35 Jēzus saka Saviem mācekļiem: *"Kas Man grib nākt pakaļ, tas lai aizliedz pats sevi, lai ņem savu krustu un lai staigā Man pakaļ."*

Kā Jūs saprotiet šos vārdus?

Parasti saka, ka ar to ir domāts, ka mums ir jātiek galā ar savu egoismu, jābūt ar mieru pieņemot dzīves grūtības un tomēr paļauties uz Jēzu.

Šeit parādās divas lietas, kas liedz saprast šo vārdu patieso nozīmi:

1. netiek ņemts vērā vēsturiskais konteksts, to, kā Jēzus klausītāji izprata šos vārdus.
2. vārdi tiek pārceļti no materiālās realitātes garīgā plāksnē.

Kā saprast šos vārdus? Jēzus laikā krusts bija romiešu varas līdzeklis, lai notiesātu sev nepakļāvīgos pilsoņus uz nāvi. Krusta nešana uz nāves soda vietu bija publiska pazemošana. Marka ev. tika rakstīts īsi pēc 70.gada pēc Kristus, tieši pēc tam, kad romiešu armija bija apspiedusi trīsgadīgo jūdu sacelšanos pret Romu. Tā rezultātā tūkstošiem jūdi tika sisti krustā. Arī pirms tam šis nāves soda veids tika bieži pielietots.

Jēzus ar šiem vārdiem apliecina, ka tiem, kas vēlas Viņam sekot, jābūt ar mieru atdot savu dzīvību un nomirt šajā drausmīgajā nāvē. Iestāties par Dieva valstību, nevis par romiešu varu, sekot Jēzum, nevis ķeizaram, varēja nozīmēt nāvi. Jēzus gāja Savu ceļu līdz galam, atklājot to lielo bezdievību, kas valdīja par šo pasauli. Tāpat kā toreiz arī šodien nepietiek ar to, ka izveidojam savas individuālās personīgās saliņas, kur mums pašiem ir labi.

Ir jāredz arī lielās kopsakarības, naidu un netaisnību, kas valda pasaules politikā un ekonomikā, un kas liek daudziem cilvēkiem dzīvot necilvēcīgos apstākļos.

Cits iemesls, kāpēc baznīca neuzskata par vajadzīgu iejaukties politikā, - jo uzskata, ka tas nav baznīcas uzdevums. Mēs sakām, ka baznīca rūpējās par cilvēku garīgo dzīvi, ar laicīgo tai nav nekāda sakara. Tas ir modelis, kas balstās Lutera dalījumā par dažādām valdībām. Pār garīgo valda bauslība un evaņģēlijs, par miesu laicīgā vara. Abas varas ir Dieva dotas. Tomēr laiki ir mainījušies, un mēs vairs neuzskatām, ka laicīgā vara ir Dieva iecelts valdnieks, bet ka tauta to ievēl demokrātiskā veidā. Šodien tiek prasīta aktīva līdzdalība politiskajos procesos. Jā stāvam malā, tad nevajag brīnīties, ka citi nosaka pār mūsu dzīvi. Tas, ka baznīca ir šķirta no valsts, nenozīmē, ka baznīca nevar līdzdarboties sabiedriskos procesos un izteikt savu viedokli. Citādi sanāk, ka atstājam veselu dzīves sfēru novārtā, citu spēku ziņā, kas nebūt nav vienmēr tādi, kuri veicina dzīvību un cilvēku attīstību. Cerība uz augšāmcelšanos ir jāapliecina šeit un šodien, ne tikai īsi pirms nāves.

Viens no pravietiskās diakonijas uzdevumiem ir "advocacy" - to cilvēku aizstāvība, kuri netiek sadzirdēti, kas ir pamesti vieni, kas bez sabiedrības palīdzības nevar piecelties.

3. Atbrīvošanas teoloģija

Es Jūs gribētu iepazīstināt ar atbrīvošanas teoloģiju, kas šeit Latvijā ir ļoti maz zināma.

Tā radās 60. gadu sākumā Brazīlijā, kad katoļu baznīca nespēja nodrošināt milzīgo valsti ar pietiekošu skaitu priesteriem. Bija tā, ka gadiem ilgi draudzes tika atstātas novārtā, bez iespējas saņemt sakramentus vai klausīties Dieva vārdu. Tad notika liela evaņģēlizācijas kampaņa, kur daudzās vietās tika sagatavoti katehēti, laji. Šie katehēti vadīja dievkalpojumus bez dievgalda, organizēja Bībeles un lūgšanas stundas. Viņi to apvienoja ar praktiskām nodarbībām, piem., ar šūšanas kursiem, mācīdami arī lasīt un rakstīt. Ļaudis regulāri sanāca kopā, lai risinātu savas ikdienas problēmas, tai skaitā, cīnītos ar nabadzību un trūkumu. Ar radio palīdzību tika izplatītas katehēzes apmācības, svētdienās draudzes sanāca kopā, lai klausītos dievkalpojuma pārraidi, un piedalītos liturģijā. (sk. Boff, Leonardo, *Die Neuentdeckung der Kirche: Basisgemeinden in Lateinamerika*, Mainz 1980, 13-14.lpp)

No šīs kustības izveidojās tā sauktā atbrīvošanas teoloģija, ar mērķi, atbrīvot cilvēkus no apspiestības, beztiesības un izmantošanas. Balstoties uz Exodus tradīciju, kad jūdu tauta tika izvesta no Ēģiptes verdzības, arī Dienvidamerikas kristieši sāka meklēt izeju no bezcerīgas realitātes.

Atbrīvošanas teoloģiju raksturo vairāki principi:

Pats galvenais ir tas, ka tiek dota priekšroka nabagiem. Tā ir absolūta prioritāte, ka draudze rūpējās par tiem, kas reāli cieš, kuriem nav laika un līdzekļi nodarboties ar sevis pilnveidošanu vai garīgu attīstību, jo viņiem visi savi resursi ir jāiegulda, lai varētu izdzīvot. Vācu teologs Bonhēfers pirms otrā pasaules kara teica: "Kā es varu gregoriāniski dziedāt, ja es nekliežu par to, kas notiek ar ebrejiem."

Ar to cieši saistīts ir princips: "ortopraksija ir svarīgāka par ortodoksiju." Tātad pareiza rīcība ir svarīgāka par pareizo mācību. Mēs paši zinām, ka ļoti bieži mēs lasām Bībeli, lūdzam vai apspriežam lietas bez konkrēta rezultāta. Diskutēt un pārdomāt pareizo mācību var bezgalīgi. Bet galu galā tā ir bagāto baznīcu privilēģija, kas to var atļauties.

Vēl viens svarīgs moto ir "neko par mums bez mums". Nevar būt, ka cilvēki, kas dzīvo pavisam citu dzīvi, citos apstākļos, spriež par to, kā, piem., nabagiem vajadzētu dzīvot. Šo moto Latvijā ir pārņēmusi invalīdu biedrība SUSTENTO, ka nevar vienkārši pieņemt lēmumus par cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, ja viņi paši nav iesaistīti lēmumprocesā.

Ar to ir saistīts arī tas, ka katrai vietai, zemei, ir jāatrod sava valoda un savi līdzekļi, kā vislabāk darīt evaņģēliju dzīvu. To sauc par kontekstuālo teoloģiju, - ir jāņem vērā tā vide, kultūra un vēsture, kur es dzīvoju, lai pienācīgi varētu sludināt evaņģēliju.

Atbrīvošanas teoloģijas darbības modelis ir trīssolis "redzēt – izvērtēt – darīt".

Atšķirībā no parastās teoloģijas, kad visu skata no pareizās mācības, atbrīvošanas teoloģija mēģina vispirms ieraudzīt, kāda ir situācija, kurā atrodas cilvēki, kas cieš. Pirms spriest par kādu lietu, ir jāzina visi pieejamie fakti, kas nosaka apstākļus, kurā dzīvo cilvēki. Tikai pēc kārtīgas situācijas analīzes var sākt ar vērtēšanu, mēģinot noskaidrot, kas ir tie iemesli nabadzībai, kādi spēki ir ieinteresēti, lai tā turpinās, ko saka Bībele un teoloģija par to. Trešais solis balstās uz iepriekšējiem diviem, un ir konkrēta darbība, lai risinātu grūtības vai vismaz ietu virzienā uz problēmu risināšanu.

Un pēdējais, kas ir būtisks, ka grēks tiek skatīts ne tikai individuālā līmenī, bet ir jāņem vērā arī "strukturālais grēks". Piemēram, bieži vien mūsu valstī saka, ka bezdarbnieki ir slinki, ka viņi negrib strādāt, ka nav pietiekoši gribīgi. Visa vaina tiek uzvelta uz atsevišķo cilvēku. Tomēr, ja paskatās, kādi tad ir statistiskie dati, atklājas pavisam cita aina. Uz 100.000 bezdarbniekiem visā Latvijā ir labi ja 3000 brīvas darba vietas. Tātad šeit mēs redzam, ka bezdarba saknes ir daudz dziļākas kā personīgā vaina. Varbūt, ka tas, ka mūsu valstī nav darba vietas, ir saistīts ar dažu cilvēku mantkārību un visatļautību, vai arī vēl plašāk - ar globāliem procesiem, kas ļauj bankām iegūt aizvien lielāku peļņu uz daudzu nabago rēķina.

Daži atbrīvošanas teoloģijas pārstāvji ļoti pietuvinājās marksismam, pārņemot šķiru cīņu kategorijas, kas nedod vietas dialogam un veido jaunus ienaidnieku tēlus. To pamatoti kritizēja abi pēdējie pāvesti. No otras puses var jautāt, vai Romas katoļu baznīcas vadība pietiekoši apzinājās to, cik grūtā situācija daudzi priesteri, kas atbalsta atbrīvošanas teoloģiju, ir nonākuši. Būs ļoti interesanti redzēt, kādu pozīciju ieņems jaunais pāvests Francisks, pats nākdams no Dienvidamerikas.

4. Dažādas personības

4.1. Dītrihs Bonhēfers

Es gribētu minēt dažas personības, kas šo pravietisko kalpošanu īstenoja savā dzīvē.

Pirmais ir vācu teologs Dītrihs Bonhēfers (1906-1945). Bonhēfers bija luterāņu mācītājs, kas, atšķirībā no toreizējo mācītāju vairākuma, ļoti ātri manīja, ka nacisms ar Hitleru priekšgalā ir ļoti bīstams. No 1935-1937. gada viņš Finkenvaldē vadīja alternatīvu mācītāju

sagatavošanas semināru tā sauktajai "Apliecinošai baznīcai", kas vienoja tos mācītājus, kas iebilda pret nacisma ideoloģiju. Pēc tam, kad Himlers aizliedza šo semināru, tas Bonhēfera vadībā turpināja darboties pagrīdē. Šajā laikā viņš uzrakstīja grāmatu, kas latviski ir iznākusi ar nosaukumu "Dzīvot kopā". 1939. gadā Bonhēfers izbrauca uz ASV, lai lasītu lekcijas. Viņam bija visas iespējas tur palikt, bet viņš tomēr atgriezās, jo juta, ka viņam jābūt kopā ar saviem draugiem un ka nevar vienkārši izvairīties no ļaunuma. No šī laika latviski ir iznākusi grāmata "Sekošana". Bonhēfers, pēc atgriešanās, pieslēdzās pretestības kustībai. Viņš, piedaloties dažādās ekumēniskās konferencēs ārzemēs, vācu opozīcijas vārdā, izveidoja kontaktus ar rietumu valdībām.

1943. gadā Gestāpo viņu apcietināja. Bonhēfers šajā laikā varēja rakstīt vēstules un dienasgrāmatu, kas pēc viņa nāves tika publicēta ar nosaukumu "Pretestība un padošanās". Bonhēfers bija cieši saistīts ar sazvērniekiem, kas īstenoja atentātu pret Hitleru. Kad tas neizdevās, arī uz viņu krita aizdomas. Bonhēfers raksturoju savu izvēli tā: "Ja kāds traks automašīnas vadītājs apdraud visus pārējos, kādam ir jāmēģina apturēt ritenis." Pēdējās kara dienās Bonhēferu pakāra Flossenbirgas koncentrācijas nometnē.
(sk. <http://www.dhm.de/lemo/html/biografien/BonhoefferDietrich>)

Bonhēferu pēckara pirmajos gados Vācijā uzskatīja par tautas nodevēju, tagad viņš ir viens no retajiem luterāņu mācītājiem, kas tiek uzskatīts par svēto. Viņš līdz šai dienai ietekmē mūsdienu teoloģiju. It īpaši savā dienasgrāmatā Bonhēfers meklē atbildi uz jautājumu, ko nozīmē - ticēt Jēzum laikā, kad baznīca sevi tik ļoti kompromitēja ar aklu sekošanu vadonim, kad cilvēki vairs netic vārdiem, bet vērtē pēc darbiem. Bonhēferam Jēzus bija cilvēks, kas kalpoja citiem. Tāpat viņaprāt arī baznīca nevar būt priekš sevis. Ja baznīca nekalpo citiem, tad tā nav baznīca.

"Ir jārēķinās ar to, ka cilvēku lielākā daļa mācās tikai caur to, ko paši piedzīvo. [...] Nogaidīšana, neko nedarot, un trula noskatīšanās nav kristīgas stājas. Kristieši ir aicināti uz darbiem un līdzjūtību ne tikai caur pašu piedzīvoto, bet caur to, ko piedzīvo viņu brāļi, par kuriem Kristus ir cietis." (Dietrich Bonhoeffer: *Werke*. (DBW) 8 (WE), S. 33–34; hrsg. von Eberhard Bethge u.a.; Kaiser, Gütersloh 1986–1999.)

Bonhēfers teica, ka nākotnes baznīcai ir jābūt tādai, kas visus savus īpašumus atdod nabagiem un atrod savu vietu tur, kur cilvēki cieš, - nevis no augšas, bet esot kopā.

4.2. Paolo Frēre

Otrs piemērs ir brazīlietis pedagogs Paolo Frēre (1921-1997). Viņš uzauga nabadzīgos apstākļos Brazīlijā. Par to, ko viņš piedzīvoja skolā, viņš stāstīja: *"Es neko nesapratu, tāpēc, ka biju izsalcis. Es nebiju stulbs. Nebija tā, ka man tās lietas neinteresēja. Mans sociālais stāvoklis neļāva man iegūt izglītību. Pieredze man rādīja, ka piederība noteiktai sociālai šķīrai ir saistīta ar zināšanām."* (sk. Stevens, C. (2002). [Critical Pedagogy on the Web](#). Retrieved July 18, 2008)

60-o gadu sākumā viņš izveidoja plašu kampaņu, lai mācītu analfabētiem lasīt un rakstīt. Savā grāmatā "Apspiesto pedagoģija" Paolo Frēre konstatēja, ka tradicionālā mācīšana neveicina cilvēku attīstību. Tieši otrādi, tāds mācību modelis, kas paredz skolotāju, kas visu zina, un skolnieku, kas tikai saņem zināšanas, veicina hierarhisku sabiedrību, kas pretnostatī valdošo šķīru pret tautu. Frēre redzēja, ka ļoti daudz nabago dzīvoja klusēšanas kultūrā, jo, baidoties no soda sankcijām, cilvēki vienkārši vairs neuzdrīkstas runāt. Kaut ko līdzīgu arī šeit, Latvijā, var piedzīvot no cilvēkiem, kas ir izgājuši padomju laika skolu. Kā alternatīvu Frēre attīstīja tādu mācību modeli, kur skolotājs pats kļūst par skolnieku, mācoties no nabagiem, kā viņi spēj izdzīvot, kas ir viņu dzīvības galvenais. Šo sarunu gaitā Frēre ar simbolu palīdzību mācīja arī lasīšanas un rakstīšanas prasmes. Pie tam cilvēki iemācījās izteikties, iegūt pašapziņu un kopā sākt risināt savas dzīves problēmas.

4.3. Oskars Romēro

Vēl es gribu pieminēt bīskapu Oskaru Romero (1917-1980).

Viņš dzīvoja San Salvadorā, Dienvidamerikas valstī, kur lielākā tautas daļa dzīvoja lielā nabadzībā un kur daudzus gadus valdīja armija kopā ar dažiem ģimenes klaniem.

Bīskaps Romēro sākumā bija diezgan konservatīvs, atbalstot valdību. Tomēr armijas aizvien lielākā patvaļa un vardarbība, kā arī zemnieku slīkšana aizvien lielākā nabadzībā, noveda pie tā, ka Romēro kļuva aizvien kritiskāks. Pēc vairāku priesteru noslepkavošanas Romēro savās uzrunās un sprediķos asi vērsās pret valdošo eliti, pret armijas noziegumiem. Diktatūra mēģināja iebaidīt zemniekus, no helikopteriem tika izplatītas skrejlapīņas ar aicinājumu: "Esi patriots - nogalini priesteri!"

Savā pēdējā sprediķī bīskaps Romēro sacīja:

"Neviens zaldāts nav spiests klausīt pavēlei, kas pārkāpj Dieva likumu. Amorālam likumam neviens nav pakļauts. Ir pienācis laiks, ka jūs atkal atklājat savu sirdsapziņu un ka jūs to vērtējat augstāk kā grēka pavēles. Baznīca, dievišķīgās tiesas un Dieva taisnības, cilvēka un personas cieņas aizstāve, šo lielo šausmu priekšā nevar klusēt. Mēs aicinām valdību atzīt to reformu bezjēdzību, kas izriet no tautas asinīm. Dieva vārdā un šīs cietušās tautas vārdā, kuras žēlabas kāpj uz debesīm katru dienu skaļāk, es jūs aicinu, lūdzu, pavēlu Dieva vārdā: beidziet apspiest tautu!"

Nākamā dienā viens armijas runas vīrs paziņoja, ka Romēro ir pārkāpis likumu. Dažas stundas vēlāk, brīdī, kad viņš iestādīja Svēto Vakarēdienu, viņu nošāva.

Jautājumi:

Ko dzirdētais nozīmē Latvijas kontekstā?

Kā Jūs raksturotu Latvijas sabiedrību?

Kas ir tie, kas visvairāk cieš? Kāpēc?

Kādas ir galvenās problēmas uz vietas? Ko mēs varam darīt, lai tās risinātu?

Kādi ir mūsu mērķi? Kā pravietiskā diakonija varētu izpausties pie mums?

Darbs grupā

Izvēlaties vienu problēmu, kas visus dalībniekus interesē.

Redzēt - Kā jūs raksturotu izvēlēto problēmu? Fakti, skaitļi,

Izvērtēt – kas ir problēmas sakne? Dažādi skaidrojumi? Ko Bībele par to saka Kristus gaismā?

Darīt – kāds varētu būt rīcības plāns, lai risinātu problēmu? Kas, ko, kad darīs?

Dažādos līmeņos (personīgi, draudze, pašvaldība, valsts, Eiropas savienība)?